

Irene Hames

RECENZAVIMAS IR
RANKRAŠČIŲ TVARKYBA
MOKSLO ŽURNALŲ
LEIDYBOJE

Darbo vadovas

LMIPA
Lietuvos mokslo periodikos asociacija

Vilnius 2016

Versta iš leidinio

Irene Hames

PEER REVIEW AND MANUSCRIPT MANAGEMENT IN SCIENTIFIC JOURNALS:
guidelines for good practice

© Irene Hames 2007

ISBN-13: 978-1-4051-3159-9

ISBN-10: 1-4051-3159-4

First published 2007 by Blackwell Publishing Ltd.

Published in association with the Association of Learned and
Professional Society Publishers (www.alpsp.org)

Irene Hames. RECENZAVIMAS IR RANKRAŠČIŲ TVARKYBA

MOKSLO ŽURNALŲ LEIDYBOJE: darbo vadovas

Vilnius: Lietuvos mokslo periodikos asociacija, 2016. 248 p.

© Lietuvos mokslo periodikos asociacija, 2016

ISBN 978-609-8149-01-2

Vertėjos *Kristina Petrutytė* ir *Jolita Žalgirytė*, vertimų biuras „e-vertimai“

Dalykinė redaktorė *Eleonora Dagienė*

Leidiny s išleistas bendradarbiaujant su Vilniaus Gedimino technikos universitetu

Vertimo recenzentai:

prof. Jurgita Antuchevičienė,

VG TU mokslo žurnalo „Journal of Civil Engineering and
Management“ atsakingoji redaktorė

prof. Olegas Prentkovskis,

VG TU mokslo žurnalo „Transport“
vyriausiasis redaktorius

All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by John Wiley & Sons Limited. Responsibility for the accuracy of the translation rests solely with the Association of Lithuanian Serials and not the responsibility of John Wiley & Sons Limited. No part of this book may be reproduced in any form without the written permission of the original copyright holder, John Wiley & Sons Limited.

Ši kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, be leidėjo sutikimo draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose. Dėl leidimo kreiptis į *John Wiley & Sons Limited*.

Turinys

PRATARMĖ	7
ĮŽANGA	8
1. ĮVADAS	9
Kokie yra recenzavimo tikslai?	10
Kokios yra recenzavimo prielaidos?	11
Ko siekiama šia knyga?	11
2. RECENZAVIMO PROCESAS – NUO KO PRADĖTI?	16
Pagrindinis procesas	16
Asmenys, administruojantys recenzavimą	18
Redakcijos struktūra	18
Sistemų ir procedūrų pasirinkimas	22
Esamos sistemos	24
3. RANKRAŠČIŲ PATEIKIMAS IR PIRMINĖ PATIKRA, AR JIE UŽBAIGTI BEI TINKAMI	32
Rankraščio pateikimo gairės autoriams	32
Pateiktų rankraščių tikrinimas ir registravimas	38
Perdavimas redaktoriui	39
Pirminis tinkamumo įvertinimas ir atmetimas be nepriklausomo recenzavimo	41
Rankraščiai, turintys kalbos netikslumų	42
4. VISAS RECENZAVIMO PROCESAS	43
Tinkamų recenzentų nustatymas ir parinkimas	45
Recenzentų paieška	52
Rankraščio ir su juo susijusios medžiagos perdavimas recenzentams	58
Recenzavimo eigos kontrolė	62
Recenzijų priėmimas ir patikra	67
Kartu publikuojami rankraščiai	74
Atsakymai į užklausas apie recenzavimo eigą	75
5. SPRENDIMŲ DĖL RECENZUOTŲ RANKRAŠČIŲ PRIĖMIMO PROCESAS	78
Sprendimų priėmimo organizavimas	78
Sprendimų priėmimo procesas	80
Patikrinimai prieš pranešant sprendimą autoriams	88
Sprendimo perdavimas autoriams	90
Autorių atsikirtimai ir apeliacijos	91
Taisyčių administravimas	92
Pakartotinai teikiamų rankraščių administravimas	94
Priėmimas	96
Nuoseklus sprendimų priėmimas pagal standartus ir vietos trūkumo problema	97
Ypatingi atvejai, į kuriuos reikia atsižvelgti priimant sprendimus: dvejopai naudojami tyrimo rezultatai ir galimas netinkamas informacijos naudojimas	99

6. ELEKTRONINIS RANKRAŠČIO PATEIKIMAS IR RECENZAVIMAS	102
Kaip pasirinkti elektroninę sistemą?	103
Ko tikėtis paleidus elektroninę sistemą	113
Iškilsiančios problemos ir jų sprendimo būdai	114
Paskutinė pastaba	118
7. RECENZENTŲ DARBAS LABAI VERTINGAS	119
Padėka ir grįžtamasis ryšys	119
Recenzentų mokymas	120
Būdai atlyginti recenzentams už darbą	121
Kaip įgyti ir išlaikyti recenzentų lojalumą	123
Recenzavimo, kaip akredituotos profesionalios veiklos, pripažinimas	123
8. ŽMONIŲ DALYVAUJANČIŲ RECENZAVIMO PROCESĖ, ĮSIPAREIGOJIMAI IR ATSAKOMYBĖS ...	125
Autorių įsipareigojimai ir atsakomybės	126
Redaktorių įsipareigojimai ir atsakomybės	134
Recenzentų įsipareigojimai ir atsakomybės	137
Redakcijos darbuotojų įsipareigojimai ir atsakomybės	139
Interesų konfliktai: kokie jie yra ir kaip juos spręsti	139
Moralinės dilemos	143
9. NESĄŽININGAS ELGESYS ATLIEKANT MOKSLINIUS TYRIMUS IR PUBLIKUOJANT:	
KAS TAI YRA IR KAIP ELGTIS TOKIOSE SITUACIJOSE	146
Nesažiningo elgesio tipai	147
Kaip spręsti situacijas, įtarus nesažiningą elgesį?	155
Kur galite kreiptis pagalbos?	157
Kokias sankcijas kaip bausmę taikyti už nesažiningą elgesį?	159
Paskelbtos publikacijos taisymas	161
Literatūroje liekantys abejotini ar nesažiningi duomenys	165
Ateitis	165
I priedas. AUKSINĖS TAISYKLĖS IR RECENZAVIMO GEROSIOS PRAKTIKOS PATIKROS SĄRAŠAS ..	168
II priedas. KONTROLINIŲ SĄRAŠŲ, FORMŲ, GAIRIŲ RECENZENTAMS IR	
REDAKTORIAUS LAIŠKŲ PAVYZDŽIAI	176
III priedas. NAUDINGOS INTERNETO SVETAINĖS	237
IV priedas. ALTERNATYVŪS RECENZAVIMO MODELIAI	242

Pratarmė

Pirmojo mokslo žurnalo anglų kalba (*Philosophical Transactions of the Royal Society*) steigėjas Henry'is Oldenburgas labai gerai suprato mokslininkų darbų recenzavimo svarbą – išties šį darbą jam atlikdavo Karališkosios mokslų akademijos valdyba (dabar tai jau nebėra asociacijų valdybų užduotis!). Nepaisant įvairių iššūkių žurnalo leidybos praktikoje, tradicinio recenzavimo kritikos ir eksperimentų su alternatyvaus recenzavimo metodais, tyrimas po tyrimo vis rodo, kad ir autoriai, ir skaitytojai itin vertina recenzavimą, nes remiamasi tam tikrais atrankos kriterijais ir publikacijos būna pagerinamos, todėl nori jį išsaugoti, nepaisydami vykstančių pokyčių.

Pastaruoju metu publikuojama apie 1,8 milijono recenzuotų straipsnių per metus. Jei kiekvieną peržiūri bent du recenzantai, tai reiškia, kad kasmet parengiama mažiausiai 3,6 milijono recenzijų (greičiausiai jų parengiama dar daugiau, nes kai kurių straipsnių rankraščiai pakartotinai teikiami keliems žurnalams, kol juos galiausiai paskelbia). Atsižvelgiant į tokį veiklos mastą, keista, kad iki šiol niekas nebandė parašyti vadovo, kaip turėtų būti vykdomas recenzavimo procesas.

Tokio pobūdžio knyga akivaizdžiai reikalinga – Mokslo ir profesinių draugijų leidyjų asociacijos (*The Association of Learned and Professional Society Publishers, ALPSP*) dažnai klausama, kur rasti tinkamo recenzavimo „taisyklės“, ir iki šiol ALPSP neturėjo atsakymo. Žurnalų redaktorių ir leidyjų laimei, Irene Hames yra visiškai kompetentinga atlikti šią užduotį. 1990 m. ji įsteigė žurnalo *The Plant Journal* redakciją, o pirmasis numeris buvo išleistas 1991 m. liepos mėnesį. 2006 m. redakcija išleido daugiau nei 4000 puslapių, pasiekė 6,97 cituojamumo rodiklį ir dirbo su daugiau nei 1000 recenzentų. Irene yra recenzavimo ekspertė ir populiari pranešėja žurnalų leidyjų susitikimuose, taip pat randa laiko konsultuoti redakcinių kolegijų darbuotojus ir žurnalų redaktorius. Jos patirtis valdant sudėtingus recenzavimo ir rankraščių administravimo procesus atsispindi šioje itin praktiškoje knygoje, kuri neabejotinai taps recenzavimo biblija redaktoriams, dirbantiems ne tik gamtos, bet ir humanitarinių mokslų bei menų srityse. Ši knyga turėtų būti po ranka kiekvienam redaktoriui ar leidyjui.

Robertas Campbellas, *Blackwell Publishing*
Sally Morris, Mokslo ir profesinių draugijų
leidyjų asociacija (ALPSP)

Įžanga

Redaktoriai dažnai vadinami savo žurnalo „vartų sargais“, nes iš tiesų jie sprendžia, ką žurnalas publikuos, o ko – ne. Tačiau redaktorių vaidmuo tuo neapsiriboja. Jie taip pat dirba „akušeriais“, padėdami mokslininkams „pagimdyti“ savo darbo vaisius – nurodydami autoriams eksperimentų trūkumus, klaidingą rezultatų interpretavimą, siūlydami aiškinimo variantus ir rankraštyje išdėstytos medžiagos galimus tobulinimus, patardami dėl alternatyvių ir galbūt tinkamesnių rankraščio publikavimo galimybių. Redaktoriai taip pat sergi mokslo darbų publikavimo istoriją. Jų pareiga apsaugoti ją nuo iškraipymų ir užtikrinti, kad tiek netyčinės klaidos, tiek atsiradusios dėl apgaulės ar neetiško elgesio būtų tinkamai ir kaip įmanoma greičiau ištaisytos. Redaktoriams suteikiama didžiulė valdžia, o su ja atsiranda ir didžiulė atsakomybė. Staiga jiems patikimi kitų mokslininkų, galbūt net konkurentų, darbai, ir jų sprendimai lemia, ar tie darbai bus paskelbti. Kadangi mokslininkų sėkmė darbe, gaunamos subsidijos, karjeros siekis ir visuomenės pripažinimas daugiausia priklauso nuo paskelbtų publikacijų, redaktoriai yra netiesiogiai atsakingi ir už tai.

Visi šie vaidmenys atsiremia į recenzavimo procesą. Tai labai galinga ir sudėtinga priemonė, nors pastaruju metu dažnai peikiama. Tačiau didžioji dauguma redaktorių imasi pareigų, neturėdami specifinių žinių apie recenzavimo ypatumus, sprendimų priėmimo procesą ar galimas problemas bei kliūtis ir to nesimokę. Daugelis jų nežino, kur ieškoti patarimo ir nurodymų. Rašydama šią knygą, siekiu parengti vadovą, kuris taptų pagalbininku redaktoriams ir jų redakcijos kolegoms bei darbuotojams – tiek naujai užėmusiems pareigas, tiek dirbantiems jau ilgesnį laiką, bet galbūt susiduriantiems su sunkumais ar nepatenkintiems vykdomomis procedūromis. Pirmiausia siekiu pateikti praktinių rekomendacijų, kaip spręsti įvairius recenzavimo klausimus ir suteikti žinių apie susijusias bei galimas problemas.

Redaktoriai ir redakcijų darbuotojai yra vieni labiausiai atsidavusių ir entuziastingiausių žmonių, kurie neretai jaučia tikrą aistrą darbui savo žurnale. Dirbdama žurnale *The Plant Journal*, turėjau laimės tai patirti pati ir nuoširdžiausiai dėkoju visiems redaktoriams ir redakcijos darbuotojams, su kuriais teko dirbti tuos 16 metų. Taip pat dėkoju žmonėms, teikusiems vertingą grįžtamąjį ryšį ir konstruktyvių pastabų man rašant šią knygą – Sally`ei Morris iš ALPSP, Bobui Campbellui ir Edwardui Watesui iš *Blackwell Publishing*, Alexei Williamson iš *BMJ Publishing Group* ir trims anonimiškiems recenzentams. Šie anonimiški recenzantai neabejotinai buvo žmonės, turintys daug redakcinio darbo patirties, todėl teigiami jų atsiliepimai bei pastabos man buvo didžiulis paskatinimas ir pagalba. Tačiau galutinė atsakomybė už turinį priklauso man, todėl tikiuosi, kad net jei skaitytojai su kai kuriais dalykais nesutiks, tai paskatins juos pagalvoti apie problemas ir galbūt iš naujo įvertinti savo vykdomas procedūras. Knyga nėra norminamojo pobūdžio, labiau – rekomendacinė ir pagalbiniė. Visi žurnalai (ir bendruomenės, kurioms jie skirti) yra skirtingi, ir tik jų redaktoriai gali geriausiai nuspręsti, kas jiems tinkamiausia. Knygą rašiau ketverius metus ir esu dėkinga Ericai Schwarz už tai, kad taip sumaniai vadovavo rengimo leidybai procesui ir todėl ši knyga išvydo pasaulį.

Irene Hames